

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen. Heemhuis 'Mariënwater' Berlicumseweg 85248 NT Rosmalen

Postbus 64 - 5240 AB Rosmalen
www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van Grunsven, voorzitter (a.i.)
- Ineke Veltman-Slegers, secretaris (a.i.)
- Frits de Vries, penningmeester
- Arnold de Veer, bestuurslid
- Jan Zantkuijl, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane, notulist

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
  - Gerrit Mol
  - Ad Tibosch
- Lay-out en tekstverwerking:
- Krien van Hirtum
  - Wim Wolf

Productie:

- Grafisch Ontwerp Atelier Meijs
- Drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Distributieadres:

- Harry Coppens
Stationsstraat 8
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64
5240 AB Rosmalen
- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie

- Ineke Veltman
Hildebrandstraat 48
5242GE Rosmalen
Tel.: 073-5218810

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid over zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vernieuwvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 16 - NUMMER 3 OKTOBER 2006

INHOUDSOPGAVE:

Pagina

Voorwoord redactie	2
<i>Rien van Grunsven</i> In Memoriam Toos de Jong	2
<i>Harry Coppens</i> In Memoriam An van der Donk - Langens	3
<i>Harry Coppens</i> Rectificatie RKJB	3
<i>Drs. Ernest Verhees</i> Sportburgemeester Felix von Heijden	4
<i>Henk Beijers</i> Rosmalen in de 17e eeuw (1)	11
<i>Harry Coppens</i> Teruggave St.Lambertuskerk aan katholieken	14
<i>Cor Swanenberg</i> Ons geboortegebied	16
<i>Harry Coppens</i> Veerdienst 's-Hertogenbosch - Rosmalen	20
<i>Harrie Coppens</i> Voor U gehoord aflevering 42	25
<i>Van het Bestuur</i> Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	28

Foto omslag:

Huidige landhuis en voormalig klooster Mariënwater voor Birgittinessen en Birgittijnen (1434 - 1713) op het landgoed Coudewater te Rosmalen (Rijksmonument). In de rechtervleugel het "Heemhuis Mariënwater" van de Heemkundekring Rosmalen.
Foto: Jo Versteijnen uit Rosmalen

Voorwoord van de redactie

Beste lezer,

Het doet ons als redactie plezier dat we U weer een zeer gevarieerd aanbod kunnen doen in dit nummer van Rosmalla. Zowel het zeventiende eeuwse als het twintigste eeuwse Rosmalen komen aan de orde. We weten dat onder onze lezers verschillende interesses leven en dat willen we –voor zo ver mogelijk- honoreren. Ook zoeken we steeds naar mooie en informatieve illustraties bij de teksten, zodat ook het oog aan zijn trekken komt. Lees, kijk en geniet!

In Memoriam Toos de Jong

Rien van Grunsven

Toos de Jong – juffrouw Toos – ons Toos.

Velen in Rosmalen hebben haar gekend en iedereen heeft zo zijn herinneringen aan haar. Ik heb ook zo mijn gedachten eens terug laten gaan, hoewel het moeilijk is, zo kort na haar overlijden op 64-jarige leeftijd, je gevoel erg goed onder woorden te brengen. Woorden alleen schieten voor haar te kort.

Toos is op 25 augustus 1941 als dochter van de bakker in Rosmalen geboren. Een geboren en getogen Rosmalense, die dat ook altijd met enthousiasme uitdroeg en het wel en wee met belangstelling en erg betrokken volgde. Ook Rosmalen was trots op haar en terecht heeft de Heemkundekring Rosmalen haar in 2001 benoemd tot “Rusmollense van ‘t jaar.”

Toos is ruim 70 jaar kleuterjuffrouw geweest en heeft vele kleuters (schatting 1200 kinderen) op een vertrouwde en gemoedelijke wijze de jeugdigen de eerste kennismaking verzorgd voor een belangrijke fase in ieders leven: onderwijs. Zij is daar bij haar afscheid van haar school o.a. door haar collega's voor geroemd.

Mijn herinneringen zijn van ongeveer 1970, toen wij beiden zijn benaderd door de Progressieve Werknemerspartij Rosmalen (PWR), de voorloper van Rosmalens Belang. Gedurende enige jaren heeft Toos in de gemeenteraad van Rosmalen, tot de herindeling, de belangen van de gemeenschap verdedigd. In de fractie heb ik plezierig met haar samengewerkt. Ook toen

kwamen onderwijs, scholen enz. aan bod, van kleuteronderwijs tot en met tweede kansonderwijs, maar ook het welzijn van “haar” gemeenschap. Zij reageerde ook altijd erg attent door middel van een kaartje: niet alleen bij feestelijke gebeurtenissen, maar ook een bemoedigend briefje bij moeilijker tijden of tegenvallers. Toos kon genieten van het leven, de kaartavonden, vakantie-reizen enz.

Met de voor haar typische lach kon zij daarover vertellen en was ze in voor een geintje. Het blijft oneerlijk, naar menselijke maatstaven, dat zij zo jong is gestorven. Na de zorg voor haar zus Riek werd ook zij getroffen door kanker. Op een kranige wijze en steeds hoopvol heeft zij de behandelingen ondergaan. Ik zal haar altijd blijven herinneren als: een vrouw, klein van postuur, maar groot in aanwezigheid en daden, wist goed wat ze wilde en was strijdvaardig, een tot in de puntjes verzorgde statige dame, waarbij de aafactor erg hoog was, waardoor zij bijvoorbeeld voor haar kleuters direct een vertrouwde moederlijke persoon werd. Toos, bedankt!

In Memoriam An van der Donk - Langens

Harry Coppens

An Langens is geboren en getogen in Rosmalen. Ze trouwde met Jo van der Donk, in Rosmalen beter bekend als Jo de Joris. Omdat er in de naoorlogse periode een groot tekort aan huizen was, trouwde ze in bij haar schoonvader, die weduwnaar was. Nu is introuwen niet ideaal en naar men zegt geeft introuwen en onweer altijd gedonder. Hoe dan ook, je kunt begrijpen dat haar schoonvader in ieder geval maar wat blij was dat zij daarmee de huishoudelijke taken op zich nam.

Toen de gelegenheid zich voordeed op d'r eigen te kunnen gaan wonen, greep ze die kans met beide handen aan. Met een groeiend gezin, hun huwelijk werd gezegend met 7 kinderen, een kostwinner met een karig loon, was er veel huisvrouwkunst voor nodig om wekelijks rond te komen.

Toen ook Jo nog stierf in 1993, was ze niet alleen haar levensgezel kwijt, maar werd het tevens moeilijker brood op de plank te krijgen. Toen een van haar zonen bij haar in trouwde, verlichtte dat wel haar eenzaamheid, maar allengs trok ze zich steeds verder terug en was blij toen haar een seniorenwoning werd toegewezen. Van Toos van Pinksteren, haar vriendin die ook weduwe was, ondervond ze veel steun. En toen Sjaan Hoedemakers haar vroeg om wat hand- en spandiensten te willen verlenen voor de Heemkundekring stemde ze gretig toe.

Met andere leden van deze vereniging, met o.a. Marie de Wit, Mart den Dekker, Jo van Nuland, Henk Langens en ook haar vriendin Toos, heeft

ze zich jaren ingezet voor het verzamelen en ordenen van bidprentjes. En ook bij het opbouwen en weer afbreken van tentoonstellingen ontbrak ze nooit.

Ofschoon ze een druk leven heeft gehad, liet ze zich nooit opjagen en bepaalde zelf het tempo waarin ze haar taken ten uitvoer bracht. Met haar gevoel voor humor, gaf ze steeds blij de voorvallen in haar leven te kunnen relativiseren.

De laatste tijd, ze was toen al op den Annenborch, sukkelde ze steeds meer met haar gezondheid en verbleef nogal eens in het ziekenhuis en belandde tenslotte op Mariaoord. Niet alleen Toos, maar zeker ook haar kinderen, kleinkinderen, vrienden en vriendinnen van de Heemkundekring zullen haar node missen. Misschien voor velen een onopvallende vrouw, maar dan toch wel een die achter de schermen zonder op te vallen menig jaar nuttig werk heeft verricht voor de heemkundekring, waarvoor onze welgemeende dank.

Rectificatie 40 jaar RKJB.

Harry Coppens

Van Jaargang 16-nummer 2 in het artikel "40 jaar RKJB" is intussen de ontbrekende naam bekend. Het is Fons Coppens, de broer van Frans Coppens, die deel uit maakt van het bestuur.

Niet vermeld, doch wel bekend, is Johan Coppens staande in de middelste rij tussen Harry Heijmans en Gret Heijmans. Volgens Harrij Coppens van de Boerenleenbank zou deze foto gemaakt zijn bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Jonge Boerenstand en wel in 1948 of 1949. de zittende personen met in hun midden Pastoor van de Meyden zijn zowel leden van het oude als het nieuwe bestuur.

Sportburgemeester Felix von Heijden

Door Drs. Ernest Verhees (stadsarchief 's-Hertogenbosch).

Bij zijn installatie als burgemeester van Rosmalen op 25 januari 1923 sprak jonkheer Herman Carel Felix Clothilde von Heijden vanaf het bordes van het gemeentehuis de dorpsbewoners toe. Hij merkte op dat er enige verwondering was geweest over de benoeming van iemand van over de Maas en dat er nog weinig van hem bekend was.

In de krant had men alleen opgemerkt dat hij een voetballer was. Nader onderzoek wijst uit dat Von Heijden een groot sportliefhebber was die zelfs één maal het Nederlands Elftal haalde, aan de Olympische Spelen deelnam en Nederlands tenniskampioen is geweest. Dit artikel is een sportbiografie van de burgemeester van Rosmalen van 1923 tot 1955.

Op het bordes verwees de nieuwe burgemeester naar een artikel in “**Het Huisgezin**” van 16 januari waarin zijn onverwachte benoeming was aangekondigd:

*“.....Alles stond pas... .Teleurstelling op vele gezichten. ...Toch 'nne vremde!”
Deze laatste opmerking teekent den vasthoudenden Rosmalenaar.”*

Een nagekomen bericht meldde dat de nieuwe burgemeester de bekende speler van Quick was. Von Heijden was inderdaad voetballer bij Quick Nijmegen waar hij met Nol van Berckel de gevreesde linkervleugel vormde.

In de “**Provinciale Geldersche en Niimeegsche Courant**” had een dag eerder naar aanleiding van de benoeming van Von Heijden al het volgende berichtje gestaan:

“ Ook Felix,"nog altijd zoo populair en wiens meespelen niet alleen de kracht van het elftal maar ook het bezoekersaantal sterk vermeerderd, zal het publiek binnen de witte lijnen wel niet meer zien. Jhr. H.C.F.C. von Heijden is nl. bij Kon. besluit benoemd tot burgemeester van Rosmalen. Tot een voetbalverbod op Zondag zal het in die gemeente wel niet spoedig komen!”

Na zijn benoeming tot burgemeester bleef hij nog kort actief als speler van Quick. Volgens de krant “Het Vaderland” zou hij zich in 1923 over hebben laten schrijven naar Wilhelmina, de Bossche club van standing.

Kopie van het door de kunstschilder Jan van Delft uit Tilburg, (†20 november 1952), vervaardigde en door de ingezetenen van Rosmalen in 1948 aangeboden portret, met bestemming om later te worden opgehangen in de vergaderzaal van de Raad als voortzetting van de aangevangen reeks van portretten van burgemeesters van Rosmalen.

Nederlands Elftal in 1920 dat op de Olympische Spelen tegen Spanje met 3-1 verloor. Rechtsonder Felix von Heijden.

Foto uit Verkamman, Matty, "Oranje toen en nu" dl 2, 19-14-1925 (Naarden 2002)

Nederlands Elftal en de Olympische Spelen van 1920.

Het hoogtepunt voor de voetballer Von Heijden was waarschijnlijk de enige interland die hij speelde. Hier zit wel een opmerkelijk verhaal aan vast. Von Heijden maakte zijn debuut in Oranje op de Olympische Spelen van Antwerpen in 1920, dus pas op dertigjarige leeftijd. Hij maakte deel uit van een 22-man tellende selectie waarbij hem door de Elftalcommissie van de Nederlandse Voetbal Bond (NVB) een plaats op de reservebank was toebedeeld. Normaal gesproken was Jaap Bulder eerste keus op de linksmiddenpositie. Een goed optreden in een oefenwedstrijd tegen Blauw-Wit kon hier geen verandering in brengen.

In Het Sportblad, waarin net zo veel beschouwingen en analyses aan de selectie en opstelling werden gewijd als nu op tv, waren de verslagen zeer positief over Von Heijden:

"Met bijzonder genoeg zagen we in de middenlinie den nog steeds lachenden Felix von Heijden aan het werk. Gedurende het eerste half uur speelde hij inderdaad keurig, waarbij vooral opviel z'n zeer handige balbehandeling en z'n goed aangeven. (...)

Hier was intusschen een veteraan vol jeugdig vuur in actie en z'n spel in het eerste half uur maakte zoo'n goede indruk, dat we hem met vertrouwen een plaats in het Nederlandsch elftal zouden zien innemen.."

en

"Eén speler uit het B-elftal schijnt mij echter aangewezen om een plaats in de middenlinie te krijgen: Felix von Heijden. Hij heeft uitmuntend gespeeld in deze oefenwedstrijden, is bovendien zeer stevig, heeft uithoudingsvermogen, is handig met den bal en beschikt over een dosis optimisme dat zich manifesteert in zijn altijd lachend gelaat. Juist het type van een speler dat je nodig hebt in zware wedstrijden en juist de man om meneer de Natris te doen inzien dat je ook bij tegenslag niet korzelig behoeft te worden"

Op 5 september 1920 speelde hij toch mee in de wedstrijd om de bronzen medaille tegen Spanje. Dat was te danken aan een rel rond het verblijf van de selectie in benauwde hutten op het marineschip Hollandia, afgemeerd in de Schelde. Uit protest hiertegen zochten twee spelers op eigen gelegenheid een hotelkamer en ging een deel van de selectie een avond stappen na de nederlaag tegen België. Vier spelers werden door de voetbalbond vervolgens naar huis gestuurd. Na het dreigement van de spelers allemaal te vertrekken bonden NOC en NVB in. Jaap Bulder en sterspeler Jan de Natris mochten voor straf echter niet meer spelen, waardoor Von Heijden zijn debuut in Oranje kon maken. Hij krijgt een redelijk beoordeling met een schot op de paal en een goede balbeheersing maar hij is niet snel genoeg voor de vlugge Spanjaarden. Ondanks het verlies van 3-1 kreeg het Nederlands Elftal toch brons door de diskwalificatie van Tsjecho-Slowakije in de finale tegen België. De Tsjechen waren na een dubieuze beslissing na 39 minuten boos van het veld gelopen. Nederland speelde overigens de wedstrijd om zilver en brons tegen Spanje omdat Frankrijk geen zin had in een extra wedstrijd.¹

Tennis en hockey

1935. Tennisteam Woburnpark . Rechts Felix von Heijden .

Foto uit: Niek de Rooy, Vijftig jaar Woburnpark

Von Heijden was niet alleen een goede voetballer, maar ook, minder bekend, een begenadigd tennisspeler. In 1918 behaalde hij zelfs het Nederlands kampioenschap in het herendubbel met L.A. Nijpels. In de verslagen staat hij onder het pseudoniem Jansen in de uitslag vermeld. Von Heijden was toen speler van de Nijmeegse Lawn Tennis Club (LTC) waarmee hij in hetzelfde jaar ook het nationaal clubkampioenschap won. Von Heijden nam al vóór zijn burgemeesterschap deel aan de toernooien van de Bossche Lawn Tennisclub, beter bekend onder de naam Woburnpark. Deze bij de IJzeren Man in Vught spelende vereniging was overigens in Rosmalen begonnen. In 1917 had een aantal sportieve Bosschenaren in Rosmalen een mooi veldje gevonden om een tennisbaan aan te leggen. Het ging om een weiland achter café de Heiblom tegenover de psychiatrische inrichting Coudewater. In plaats van een dure betonnen vloer maakten ze zelf een harde ondergrond met trottoirtegels. Hiermee was meteen de naam van de club geboren: de Bossche Lawn Tennisclub 't Tegeltje werd op 17 april 1917 opgericht. Twee jaar later al verhuisden de tennissers echter naar de betere banen in de Casinotuin en werd de tegelbaan afgebroken. In 1921 volgde de verplaatsing naar een theehuisje bij de IJzeren Man in Vught en werd de Bossche Lawn Tennisclub bekend onder de naam Woburnpark. Het eerste in Vught georganiseerde pinkstertoernooi, in 1921, was een prooi voor de toen nog

voor Nijmegen spelende Von Heijden. Waarschijnlijk stapte hij na zijn verhuizing naar Rosmalen over naar het eerste team van Woburnpark dat uitkwam in de eerste klasse. Hij bleef tot in de jaren veertig actief als competitiespeler. Van 1930 tot 1944 was Von Heijden tevens voorzitter van de vereniging.²

Veel tennissers speelden in de wintermaanden hockey. Beide sporten deelden in de jaren twintig en dertig ook een elitair karakter tegenover de volkssporten voetbal en wielrennen.

In Den Bosch speelde de in 1923 opgerichte hockeyvereniging M.O.P. (maakt onderling plezier) die in 1935 naar Vught zou verhuizen maar in naam nog lang een Bossche club bleef. In de ledenlijsten en jubileumboekjes van MOP komt ook Felix von Heijden voor als één van de eerste spelers. In 1930 zegde hij zijn lidmaatschap op. Hij zou volgens de herinnering van jonkheer H. Verheyen ook betrokken zijn geweest bij de oprichting van een hockeyclub in Helmond.³

Sport in Rosmalen

Dat het voetbal op zondag door Von Heijden niet verboden werd in Rosmalen zal duidelijk zijn. Von Heijden werd zelfs beschermheer van de R.K. Sportvereniging O.D.I. (ontspanning door inspanning), een veel voorkomende functie bij (sport)verenigingen in deze periode, meestal bekleed door een plaatselijke notabele. O.D.I. was naast Maliskamp en Juliana uit Hintham één van de drie voetbalclubs in Rosmalen. Verder was de georganiseerde sportbeoefening in de jaren twintig en dertig in Rosmalen nog beperkt. In het archief van de gemeente is hier ook maar weinig over terug te vinden. Uit één dossier blijkt dat Von Heijden zich tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft ingezet voor de vrijstelling van de voetbalclubs van het betalen van de vermakelijkheidsbelasting.⁴ In een nieuwe verordening voor deze plaatselijke belasting op onder meer toneel- en muziekvoorstellingen en sportwedstrijden wilde hij een uitzondering maken. De voetbalverenigingen konden door de hoge kosten al niet voldoen aan de hoge eisen aan terreinen en lokalen door de N.V.B. Helaas hadden bezwaren vanuit de ge-

meenteraad tegen de belastingheffing voor de culturele verenigingen in Rosmalen geen direct vervolg gehad. Door de extra kosten waren de plaatselijke harmonie, de zang- en toneelvereniging "Oefening en vermaak" en toneelvereniging "Samenleving" daardoor tot opheffing gedwongen. Om nieuwe oprichtingen te bevorderen werden in het besluit van de burgemeester van 28 september 1942 toneel- en muziekvoorstellingen vrijgesteld van vermakelijkheidsbelasting en "Daar het van veel belang is voor de sportieve opvoeding der jeugd, dat de sportverenigingen zich in ieder geval kunnen handhaven,"⁵ gold dit ook voor sportwedstrijden. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken weigerde echter toestemming te geven aan de vrijstelling. Ondanks herhaald aandringen van Von Heijden kregen uiteindelijk in augustus 1943 alleen bijeenkomsten van Duitsgezinde verenigingen vrijstelling van vermakelijkheidsbelasting in de nieuwe verordening.

Allround sportman

In het in memoriam in het Brabants Dagblad, na zijn overlijden op 17 november 1982, wordt naast het voetbal en tennis nog een sportprestatie genoemd van de nog op hoge leeftijd vitale oud-burgemeester:

Hij '...deed in 1914 mee aan een internationaal kampioenschap wielrennen over 100 km tussen Gent en Brussel...'

aldus de verslaggever.

Met recht dus een allround sportman, zoals vermeld in het voorwoord van het jubileumboekje bij het zilveren ambtsjubileum van de burgemeester in 1948:

Hij is algemeen bekend als allround sportman, vooral op het gebied van voetbal (oud speler van Quick Nijmegen), tennisser, biljarter, enz.."

De sportcarrière van Von Heijden was dus wel bekend maar dat was bij zijn afscheid in mei 1955 geen reden om hem een voetbal of tennisracket cadeau te doen. De burgemeester kreeg van de bevolking van Rosmalen een televisietoestel. Waarschijnlijk vooral gebruikt om geen sportuitzendingen te missen.⁶

Biografische gegevens

*De scheidende burgemeester Felix von Heijden met echtgenote Aloysia Schade van Westrum
Foto uit Rosmalla jrg. Nr.9*

Herman Carel Felix Clothilde von Heyden werd op 11 april 1890 geboren in Weerselo, Overijssel, als kind van A.C.H.I. von Heyden en F.A.A. Schweigman, eigenaars en bewoners van het landgoed Huis Eeshof te Tubbergen.

Zijn vader was van 1885 tot 1895 burgemeester van Weerselo. Bij Koninklijk Besluit d.d. 24 juni 1920 werden Felix en zijn broer, als leden van een Duitse adellijke familie, ingelijfd in de Nederlandse adel. In november 1895 verhuisde hij met zijn moeder vanuit Weerselo naar Nijmegen waar hij zijn middelbare schoolopleiding op het Canisiuscollege volgde.

Hierna verhuisde hij in januari 1912 naar Helmond om te gaan werken bij de plaatselijke textiel fabriek N. V. Raymakers en Co's. Hij vervolgde zijn loopbaan bij de gemeente Bommel als vrijwilliger bij de secretarie en later bij de Provinciale Griffie van Noord-Brabant waarna zijn benoeming volgde tot burgemeester in Rosmalen. Op 12 juni 1923 (4 maanden na zijn installatie) trouwde hij in 's-Hertogenbosch met jonkvrouw Aloysia Anna Catharina Schade van Westrum.

Uit dit huwelijk werden drie dochters en één zoon geboren. Felix von Heyden overleed op 17 november 1982 in Boxtel.⁷

1: Verkamman Matty, Oranje toen en nu. dl. 2 1914-1925

***Hr. en Mw. von Heijden verlaten hun ambts-
woning bij het afscheid in 1955***

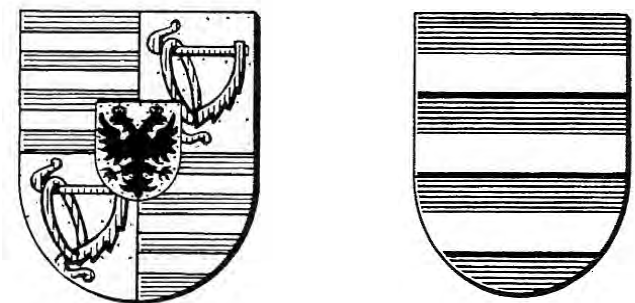
Uit het Adelboek :

Jhr. Herman Carel Felix Clotilde von Heijden, geb. Weerselo 11 april 1890, burgemeester van Rosmalen 1923-1955, † Boxtel 17 nov. 1982, tr. 's-Hertogenbosch 12 juni 1923 Jkvr. Aloïjsia Anna Catharina Maria Schade van Westrum, geb. Arnhem 14 sept. 1891, † 's-Hertogenbosch 31 mei 1960, dr. van Jhr. Mr. Anthonij Thomas Johannes en Jkvr. Maria Henrietta Paulina Bosch.

Uit dit huwelijk:

1. Jkvr. Amélie Antoinette Marie von Heijden, geb. Rosmalen 27 aug. 1924, tr. Rosmalen 21 dec. 1955 Mr. Josephus Maria Antonius Vincentius Moons, geb. Raamsdonksveer 17 juni 1924, oud-vice-president gerechtshof te 's-Hertogenbosch, zn. van Antonius Josephus Wilhelmus Mattheus en Anna Lucia van der Heijde. (*Vught*)
2. Jkvr. Marie Louise Hubertine von Heijden, geb. Rosmalen 13 nov. 1925. (*Vught*)
3. Jhr. Felix Anton Willem Wennemar von Heijden, geb. Rosmalen 17 april 1927, referendaris directie jur.zaken Min. van Defensie, overleden 's-Gravenhage 26 febr. 1990, tr. 's-Gravenhage 29 dec. 1961 (kerkelijk Vught 28 apr. 1962), Theresia Hendrina Hermina Maria Kramers, geb. 's-Hertogenbosch 25 dec. 1928, oud-schooldecaan en adjunct-directrice gem. dag-en avondschool, dr. van Ir. Leonardus Joannes en Anna Gijsberta Adriana Maria Tonino.
4. Jkvr. Clotilde Theresia Ignatia Francisca von Heijden, geb. Rosmalen 21 april 1931, tr. Rosmalen 13 juli 1957 George Ludovic Marie Daniëls, geb. Arnhem 1 nov. 1924, oud-manager commerciële zaken Vroom & Dreesmann Nederland B.V. te Rotterdam, zn. van Jacques Aloysius Dominicus Marie en Catharina Maria Francisca Vinke. (*Rotterdam*).

Familiewapens

(Naarden 2002), p. 45-49 en Verkamman Matty e.a., *De internationals: de historie van Oranje* (Amsterdam 1999), p. 136-137 2: Rooy, Niek de. *Vijftig jaar tennisvereniging Woburnpark* (Vught 1967)

3: *Lustrumboekje MOP 1923-1953* (Vught 1953), p. 8-94: *Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Archief Rosmalen, inv. nr 1917*

Stukken betreffende diverse belastingen, 1932-1944 5: *Toelichting, behorende bij het besluit van den burgemeester der gemeente Rosmalen, d.d. 28 september 1942 tot wijziging van de vermakelijkheidsbelasting, Archief Rosmalen, inv. nr. 1917*

6: *Coppens, Harry, Rosmalen in oude tijden*, in *Rosmalla* 9(1999), nr. 4, p. 1-3 . 7: *Idem en Nederland's adelsboek 1995*, p. 1-23.

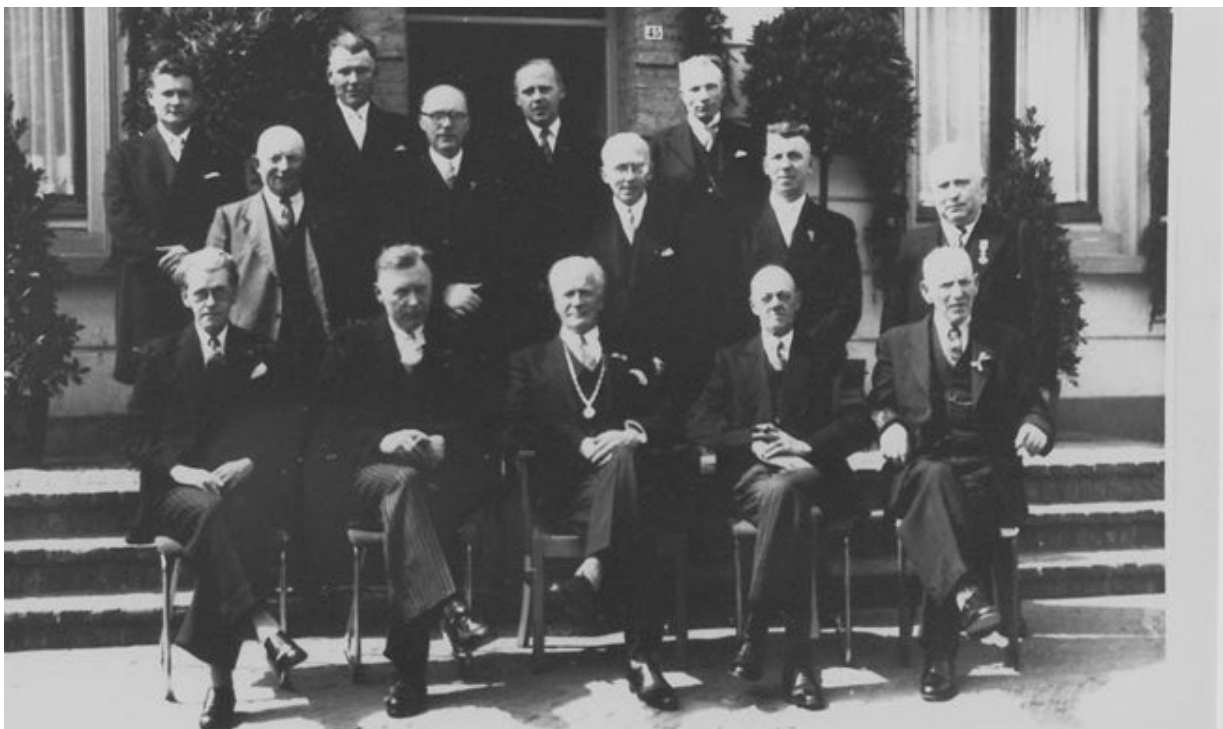
De Rosmalense Dorpsstraat in 1925. Rechts het oude gemeentehuis met de mooie trap waaronder het gevang. Vlnr: Felix von Heijden, Harrie Lambermont(?) en gemeentesecretaris Jacob Hurkmans

12 april 1931: Openstelling 1e buslijndienst Rosmalen - 's-Hertogenbosch. Vlnr: Van der Mee inspecteur provinciale wegen, dan de directeur van de autobusdienst (naam onbekend), burgemeester von Heijden en gemeentecetesretaris Hurkmans. De buschauffeur is kennelijk meer in zijn bus geïnteresseerd.

De ambtswoning van burgemeester von Heijden. Deze villa heette in het begin van de twintiger jaren nog "Villa Louise". De naam werd toen veranderd in "De Driesprong". Thans is het villa Fleurie.

Het gemeentebestuur bij het afscheid van Felix von Heijden in 1955.

Rosmalen in de 17^e eeuw [1]

Henk Beijers

Bij de bestudering van in hoofdzaak de resoluties van de Raad van State zijn een hele serie losse details boven water gekomen, die het vermelden waard zijn. Op zich allemaal niet zo boeiend, maar het geheel geeft toch 'n beetje de sfeer en de ontwikkelingen weer uit die dagen. Vanwege de leesbaarheid zijn de losse berichten gebundeld in thema's.

Ontginningen

Vanuit de overheid wordt in de 17^e eeuw sterk aangedrongen op nieuwe ontginningen of het in cultuur brengen van woeste gronden. Iemand die aan dat cultiveringproces wil beginnen kan voor 10 jaren worden vrijgesteld van grondbelasting. Dat blijkt een sterke stimulans.

De resoluties van de Raad van State staan er voor wat betreft de vier kwartieren van de Meierij van 's-Hertogenbosch vol van. In Rosmalen is het een zekere Adriaan Herman Claessen die verklaart dat hij in 1657 van de weduwe van Adriaan Thonis een heikamp van 6 lopensen heeft gekocht, deels bestaande uit heide, deels

uit groesland.

Ook de helft van de zandbergen 'in den Prathoeck' behoren tot dat complex.

Van dat perceel heeft hij in 1661 in het geheel 150 roeden ofwel 3 lopensen in cultuur gebracht en het restant heeft hij doorgraven met sloten en de kanten beplant met elzenpootsel.

Conform een plakkaat van 17 november 1660 meent hij in aanmerking te komen voor vrijstelling van de grondbelasting en hij verzoekt de rentmeester van de domeinen, de heer Pieck van Thienhoven, hiervan notitie te nemen.¹

Genoemde rentmeester brengt in maart 1662 tevens advies uit naar aanleiding van een rekest van de kinderen en erfgenamen van Symon van

Bovenstaande kaart is een detail van een gravure van het Hertogdom Brabant, gedateerd 1705.

Breugel te Rosmalen, die plannen hebben om 'onnutte gagevelden' in cultuur te gaan brengen en ook om vrijstelling hebben verzocht. Gagel was voor de hop de grondstof die werd gebruikt tijdens de bierbereiding.²

Nieuwe kerk binnen de combinatie Rosmalen-Empel

Bij de SG komt een verzoek binnen van predikant Kischius, die de combinatie Rosmalen en Empel bedient. Hij protesteert tegen het feit dat Dirk Bastiaenssen de drossaard van Empel, die samen met de schepenen en kerkmeesters, in 1657 en 1658 voor een bepaald bedrag het maken van een nieuwe kerk hebben aanbesteed. De oude kerk is door het 'inbreken van den dijck weggespoelt' zodat ze niet meer geschikt bleek er nog diensten in te doen, zodat het hoognodig was spoedig een nieuwe te bouwen. Uit de akte blijkt tevens dat de kerkrekeningen vanaf 1628 ook weggespoeld zijn en ook de betaling van de kerkmiddelen vanaf het jaar 1648 zou nog moeten geschieden.

Alles zou geregeld moeten worden volgens het 20^e artikel van de ordonnantie op de politieke reformatie in de Meierij van 's-Hertogenbosch, uitgegeven in 1660.³

Waterschade alom

De regenten van Rosmalen en Nuland hebben een verzoek ingediend om een gehele of gedeeltelijke kwijtschelding te kunnen krijgen van hun verpondingslasten, omdat hun gewassen in 1661 door inundatie erg veel schade hebben geleden.⁴

Dit bericht wordt gevolgd door een verklaring van de ingezetenen van de Maasdorpen waaronder ook Rosmalen wordt genoemd, dat ze door wateroverlast hun gewassen te velde erg veel schade hebben geleden.⁵

Ook tiendpachters werd de nodige schade berokkend als de weersomstandigheden niet mee zaten. Zo

sturen Adriaan Henricx en Gerard Lamberts, pachters en medestanders van de 'Hinthamse thienden', deels onder de vrijdom van 's-Hertogenbosch gelegen en deels onder Rosmalen.

Ze hebben die gepacht voor 425 gulden op jaarbasis, maar in verband met de doorbraak van een dijke en het continu regenen, is een groot gedeelte van de veldvruchten bedorven. Dat is de reden dat ze gedeeltelijke kwijtschelding bepleiten van hun pachtpenningen.⁶

Twee rekestes resp. van de regenten en ingezetenen van de dorpen Rosmalen en Nuland en tevens van Berghem, die verzoeken om een gedeeltelijke kwijtschelding van hun tax in de verpondingen en van de impost op het hoorngeld en bezaaide landerijen. Dit alles vanwege de schade veroorzaakt door langdurige regenval en 'den overvloed van water'. Men vraagt rentmeester Schuijl eens nauwkeurig na te trekken in hoeverre hun landerijen 'sijn bewatert'.⁷

Dat in die dagen sprake is van vormen van waterbeheersing bewijst een stuk uit 1666, waarin de heemraden van de dorpen Rosmalen, Nuland en Orthen, genaamd de polder 'van der Eijghen', met in totaal 3000 morgen land, verzoeken om een bepaald verleend octrooi voor de dorpen Maren, Kessel en Alem onmiddellijk in te trek-

Overstroming op Tivoli, de huidige jhr.v.Heijdenlaan, in 1876

ken. Het blijkt nl. dat de laatstgenoemde dorpen van de polder 'het Leegh Hemael' op 24 december 1639 het recht gekregen zouden hebben om op het land van de andere partij sloten en duikers aan te leggen.

Met name richt men een verzoek om vooral Maren te ordonneren de aangelegde duikers af te breken, de ontstane gaten weer te vullen en aan de indieners van dit verzoek de jarenlang geleden schade te vergoeden. Zij stellen voor het waterbeheer zo in te richten dat men het water kan lossen op de Dieze.⁸

Geestelijke goederen

Toen na 1648 de geestelijke goederen in de Meierij moesten worden opgespoord zijn er hier en daar ook verzwegen en verduisterd.

Het koppel advocaat Cornelis Cau en een zekere Hendrik Thomas van Osch hadden de taak die onvermeld gebleven goederen aan het licht te brengen.

Ze hebben er zich vermoedelijk niet populair mee gemaakt, maar bij systematische bestudering van de resoluties van de Raad van State bleken er toch nogal wat te zijn, die uiteindelijk door hen zijn ontdekt in allerlei documenten als registers, manualen, cijnsboeken en meer van dergelijke archivalia.

Zo brengen ze op een bepaald moment verzwegen geestelijke goederen aan van zowel de Kruisbroeders als de Predikheren o.a. vier morgen land in de Hoge Vliert onder Hintham, waarvan de gebruiker Maarten de Zeeldraaijer is. Ook 6 lopensen land onder Rosmalen en een hoeve die in gebruik is door Frens Hendricx. Onder Berlicum een mud rogge uit de goederen van Thomas de Jeger en nog 11 mud rogge en 9 mud gerst uit de goederen van Kemena onder Son. Allemaal goederen van de Kruisbroeders. Bij die van de Predikheren worden genoemd een hoeve onder Rosmalen, gebruikt door Gijsbert Floris en een rente van 30 gulden uit de tienden van de heer van Waalwijk.

Volgens het 3^e artikel van het capitulatieverdrag van 17 september 1629 had men die al lang opgegeven moeten hebben. Op 13 mei 1658 is besloten om alle geestelijke goederen van zowel de Kruisbroeders, de Predikheren als van de Jezuïeten te laten overgaan naar rentmeester Schuijl van Walhoorn.⁹

Op 14 april 1666 schrijft rentmeester Schuijl vanuit 's-Hertogenbosch een brief als reactie op een memorie in verband met de administratie van de buitengoederen van het Sint Janskapittel en de bijbehorende korenpachten.

In dezelfde memorie wordt melding gemaakt van de buitengoederen van o.a. de Fraters van

Een fraaie prent van Rosmalen in 1625

's-Hertogenbosch, die van de Baselaars, van de beneficiaten en goederen van de zusters van Eikenkendonk en tenslotte die van het convent van Cou[de]water. Alles wordt doorgestuurd naar de tresaaurier generaal.¹⁰

Ook de Jezuïeten hebben kennelijk goederen onder Rosmalen liggen, want er wordt een zeke-re Willem van W[a]erthuijsen genoemd als pachter van de landshoeve 'den Annenbergh'. Die verzoekt om de uitvoering van een reparatie aan deze hoeve en de bouw van een nieuw kamertje. Men laat de beslissing hierover aan de Haagse heren die op de verpachting der tienden in de meierij komen.

Hen wordt gevraagd informaties in te winnen en een rapport uit te brengen. Voor een goed begrip...een landshoeve is een, in dit geval geestelijk goed, dat is geconfisqueerd door de staat of, zoals men toen zei, 'het gemeene lant'.¹¹

Overigens komt dezelfde van Waerthuijsen [ook van Weerthuijsen geschreven] nog eens in de annalen voor als hij op 21 september van dat jaar het treurige nieuws moet melden dat zijn pand is afgebrand en hij verzoekt daarom op de hoeve 'den Annenborgh' een ander woonhuis te mogen zetten, waarvan het bestek al is uitgewerkt en goedgekeurd.¹²

Blijkbaar hebben de moeder en de conventualen van Coudewater in 1668 nog een rekest ingestuurd, want in januari 1669 reageert daar Rogier van Leefdael op.¹³

In hetzelfde jaar stuurt Cornelis Gerards van Kerckenbrugge een rekest in met klachten over de procedure die de rentmeester der geestelijke goederen gevoerd heeft ten aanzien van het beslag leggen op goederen. De inzender blijkt pachter te zijn van de onder Rosmalen gelegen Katershoeve.¹⁴

-1: BHIC Resoluties van de Raad van State [RRS] toe gangsnr. 178 inv.nr. 209 folio 783 dd. 23 juni 1666 en inv.nr. 210 folio 628 dd. 28 november 1667. - 2: RRS inv.nr. 211 folio 354 dd. 24 april 1668 en inv.nr. 212 folio 110 verso dd. 7 augustus 1668. -3: RRS inv.nr. 204 folio 47 verso dd. 1 februari 1663. - 4: RRS inv.nr. 205 folio 58 dd. 31 januari 1664. - : RRS inv.nr. 205 folio 72 dd. 7 februari 1664. - 6: RRS inv.nr. 207 folio 636 verso dd. 1 juli 1665. - 7: RRS inv.nr. 211 folio 42 dd. 19 januari 1668. - 8: RRS inv.nr. 212 folio 169 verso dd. 28 augustus 1668. - 9: RRS inv.nr. 211 folio 300 verso dd. 11 april 1668. -10: RRS iflv.nr.213 folio 220 dd. 15 mei 1669. - 11: RRS inv.nr. 213 folio 504 verso dd. 31 oktober 1669 en jnv.nr. 213 folio 550 verso dd. 3 december 1669. - 12: BHIC Archief van de raad en rentmeester generaal. - 13: [RRG] toegangsnummer 9 inv.nr. 19 [document 55 in de bewerking door ondertekende] dd. 24 september 1683. -14: RRG inv.nr. 20 [document 55 in de bewerking van ondergetekende] dd. 4 en 30 december 1706.

Teruggave St.Lambertuskerk aan de katholieken

Harry Coppens

In 1648 bij de vrede van Munster, die een einde maakte aan de 80-jarige oorlog van 1568 -1648, werd de Lambertuskerk in beslag genomen en toegewezen aan de Hervormden met zo'n 50-tal leden.

Op 10 november 1823 tekende koning Willem 1 het besluit om de Lambertuskerk weer terug te geven aan de Rooms Katholieken, die zich hierbij verplichtten hun schuurkerk, die in de naaste omgeving van de Kentering gestaan moet hebben, af te staan aan de Hervormden. Bij deze werd tevens verboden om nog in de kerk te begraven.

Na een grondige restauratie van de totaal verwaarloosde kerk werd op 30 mei 1824 de eerste Hoogmis in de herstelde kerk opgedragen.

Van deze overdracht met allerlei bepalingen kunt U middels deze kopij kennis nemen.

WIJ WILLEM, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ.....

Op onderscheidene verzoeken van Pastoor en Kerkmeesteren der Roomsche Catholijke gemeente te Rosmalen om in het bezit te komen van de parochiale kerk aldaar, toebehorende aan de hervormde gemeente te dier plaats. Gezien het rapport van onzen Staatsraad Directeur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerken en van onzen Directeur-Generaal over de zaken van den Roomsche-Catholijke Eeredienst van den 1 november 1923, No 7203.

Gelet op de schikkingen en de overeenkomst door middel van den Gouverneur van

Noord-Brabant tussen de beide vermelde Kerkgemeenten van Rosmalen onder onze goedkeuring aangegaan. En in aanmerking nemende, dat deze schikking eene alleszins heilzame strekking heeft om den vrede en de eensgezindheid tussen de ingezetenen van Rosmalen te bevorderen en in het belang van de onderscheidene gemeenten gelijkelijc kan dienen. Hebben goedgevonden en verstaan, de voormelde schikkingen overeenkomst goedkeurende te bepalen:

1. Dat de parochiale kerk, thans eigendom der Hervormde gemeente van Rosmalen, met alle derzelfden goederen en fontsen, uitgezonderd het mobilair hierna te vermelden, zal overgaan aan de Roomsche Catholijke gemeente van Rosmalen.

2. Dat de Roomsche Catholijke gemeente voor aan de Hervormde gemeente aldaar in eigendom zal afstaan, het thans bij de eerst gemelde bezeten wordende kerkgebouw, benevens de daaraan annexe huizinge en erve, vroeger tot Pastorie der gezegde Roomsche Catholijke gemeente gediend hebbende. Wordende tot het onderhoud van 't laatstgenoemde kerkge-

Foto van vóór 1930. Nog te zien is de boerderij voor de bouw van de St. Josephschool, de dorpspomp, de nis aan de zuidzijde met een kruis (Calvarieberg genoemd) en het schoolhuis aan de oostzijde.

bouw, nadat het zelve tot een lokaal tot uitoefening van den Hervormden Eeredienst zal zijn ingerigt, gelijk mede tot bestrijding van andere kosten van denzelfden Eeredienst aan de Hervormde gemeente van Rosmalen bij deze verleend uit Rijkskas ten bedrage van zes honderd gulden (f 600).

3. Dat het kleine gebouw gelegen bij de voormalige Roomsche Catholijke Pastorie huizinge in eigendom zal overgaan aan de burgerlijke gemeente van Rosmalen, ten einde tot Raad Kamer en bewaarplaats der Dorpsarchieven te worden ingerigt gebragt.

Wordende tot bestrijding der kosten dier inrigting aan de burgerlijke gemeente uit 's Rijkskas een subsidie toegestaan van vijfhonderd gulden (f 500) en zullen de burgerlijke gemeente voornoemd daartegen afstand doen van haar regt van het houden eener raadkamer in de parochiale kerk, ten haren last nemen eene jaarlijkse rente van drie vaten uit de voormalige Roomsche Catholijke pastorie uitgaande.

4. Dat de huizinge thans door den pastoor dezer Roomsche Catholijke gemeente bewoond

is, aan de burgerlijke gemeente behorende, door laatstgenoemden aan de Roomsch Catholieke gemeente in eigendom zal worden overgegeven van tegen een schadeloosstelling uit Rijkskas van vijfhonderd gulden (f 500).

5. Dat de predikstoelen en de meubelen tot de beide kerken behorende zullen blijven het eigendom der respectieven gemeenten, zooals zij daarvan tegenwoordig in het bezit zijn.

6. Dat uiterlijk binnen zes maanden, nadat deze ter kennis van de belanghebbenden zal zijn gekomen, de onderscheiden overgangen van gebouwen, fontsen enz. zullen moeten zijn tot

stand gebracht.

7. Dat indien onverhoopt eenig verschil mocht ontstaan tussen de belanghebbenden over de meening van dit besluit, de uitlegging daarvan zal staan aan den Gouverneur der provincie Noord-Brabant, waarvan zij zich zullen hebben te gedragen.

8. Dat drie subsidies hiervoren vermeld, te zamen bedragende eene som van duizend zes honderd guldens (f 1600), zullen worden gevonden volgens de hiernevens gevoegden staat. En zullen afschriften dezer, met bijvoeging der overgelegde stukken worden gezonden.

Ons geboortegebied.

*Sondusse grutsighèd
vlnr.: Harrie, Nellie, Cor en Gerrit Swanenberg*

Cor Swanenberg

Het dorp van onze jeugd lag langs de gestrekte arm van een eeuwenoude dijk die onze omgeving moest beschermen tegen het water van de Maas. Die rivier stroomde 's zomers weliswaar kilometers verderop, maar vroeger had die in de winterdagen heel de uiterwaarden diep onder water gezet zodat er rond deze stroom een enorm meer ontstond tussen Den Bosch en Cuijk. Dat gebeurde overigens door mensenhand; de Beerse Overlaat was de plek waar het overtollige water van de Maas de polder werd ingelaten. Onze ouders wisten te vertellen van harde winters waarin op deze enorme ijsvlakten van Orthen naar Ravenstein geschaatst kon worden. Voor ons zelf was de dreiging van het water vreemd, omdat de bouw van sluizen in de rivier de waterstand zo reguleerde dat de polder niet meer overstroomd werd.

Bovendien bewoonden wij een boerderijtje op de hoge gronden van de hei tegen de Nulandse duinen. En toch was het water ooit tot op deze hei doorgedrongen en had het de schamele hutten daar overvallen. De schade was achteraf meegevallen en toen de bewoners later hulpgoederen kregen van het Rode Kruis, was er zelfs een soortement dankgebed bedacht: 'Heer geef ons heden ons dagelijks brood en ieder jaar een

De Kruisstraat in 1908

watersnood'. Nooit eerder waren er zulke mooie meubelen in ons gebied gesignaleerd! En die kregen die arme sloebers zomaar voor niks!

Vroeger liep de weg over de polderdijk. Halverwege de omarming door de dijk lag het gehucht Kruisstraat, waar de kroegjes en winkel-tjes van onze jonge dagen zich bevonden.

Ondertussen waren er nieuwe klinkerwegen geschapen aan de buitenkant van de dijk. De dijk was de grens van ons dorp. Erachter begon de eindeloze vlakte van de Maaspolder waarin je verre eendenkooien en enkele kerktorentjes van de dorpjes aan de zomerdijk kon ontwaren.

De Kruisstraat lag aan de buslijn van de Zuidooster die van Den Bosch naar Oss liep.

Anderhalve kilometer zuidelijker liep de treinverbinding Den Bosch - Nijmegen. De weg erheen was een slechte grindweg die na de spoorwegovergang doorliep naar sanatorium Maria oord en de rijksweg die Nijmegen met Den Bosch verbond. De Kruisstraat heette naar de kruising van twee wegen. Hier bevond zich een openbare lagere school en ooit in het verleden was hier een kapel geweest. De winterdijk was oud en hoog. Hier had Bertus den Burgt, een van de roemrijkste Kruisstraters, nog getraind op zijn renfiets. Op een keer dat boer Grarus na gedane arbeid daar

liep met zijn gaffel op zijn schouder, was Bertus, die diepgebogen op zijn snelle tweewieler steeds meer vaart trachtte te maken, pardoes op de wandelende voorganger in gefietst en uiteindelijk met veel geluk aan de gaffel blijven hangen. Het was een mirakel dat er geen grote ongelukken van gekomen waren. Het rennerstruitje van onze lokale wielerheld was wel aan flarden en Bertus bloedde als een varken, maar hij was zo'n brok-kenpiloot en had eerder al zoveel blessures meegemaakt dat de verwondingen deze keer nauwelijks telden.

Wij hoorden overigens niet tot de Kruisstraat, omdat we aan de zuidelijke zijde van de spoorlijn woonden. Alleen de kinderen die noordelijk van deze ijzeren weg woonden, gingen naar school op de Kruisstraat. Wij kwamen er als kinderen graag, omdat hier het dichtstbijzijnde punt van winkels en cafés was. Er woonde ook nogal wat familie van ons. Wij hadden thuis een boerderijtje waarop met hard werken amper de kost te verdienen viel. Het was gelegen tussen de stuifduinen van de Nulandse hei en het aangeplante bos van Zomerlust, een villa van rijke lieden die er meestal enkel de zomer spendeerden. Onze thuishaven lag op een plek die jarenlang de twistappel tussen gemeentes was. We behoorden tot de parochie

Nuland, maar onze woonst was officieel gemeente Rosmalen. Dat bracht met zich mee dat er in onze buurt weinig aan wegen en voorzieningen gedaan werd. Wij hoorden eigenlijk nergens bij. We hadden de ideale achtergrond voor gespleten persoonlijkheden, omdat we geen echte banden hadden met gemeente, kerk of Kruisstraat.

Onze woonstee lag in een gebied waar weinig mensen wonen wilden omdat de grond er slecht was en de voorzieningen minimaal. We hingen 'aan de achterste mem' en hadden geen stromend water en geen elektrisch licht, terwijl dat elders ondertussen overal wel aangelegd was. Er liep geen weg naar ons huis, enkel een karrenspoor met een onverhard smal fietspaadje er langs; wij woonden 'een eind in de grond' zoals men placht te zeggen. In de zomer was het mul zand en stof, in de winter modder.

Heetten de schamele behuizingen 'Tienhutten', het achterland werd spottend 'Niemandland' genoemd. Zelfs de paters en de nonnen uit de naburige kloosters meden onze armzalige hoek op hun wekelijkse wandelingen. De stoffige voetpaden en karrensporen hadden weinig aantrekkingskracht voor buitenstaanders. 'Post Nuland' stond er op de schamele nieuwjaarskaarten vermeld die rond Kerstmis op de voormat vielen.

In de Tweede Wereldoorlog was onze hoek een tijdlang ook strategisch een niemandland geweest; in het najaar van vierenveertig zaten hier 's

Tienhutten, ook wel spottend Niemandland genoemd

morgens de Duitsers en 's avonds de Engelsen. In die tijd waren alle huizen hier in brand geschoten en daardoor was de armoe na de oorlog nog groter geworden. Dit gebeuren had grote indruk gemaakt, maar de schimpnaam 'Niemandland' was al van voor die tijd.

Wij hadden in dit Niemandland thuis een boerderijtje waarop met hard werken amper de kost te verdienen viel. Het was gelegen tussen de stuifduinen van de Nulandse hei en het aangeplante bos van Zomerlust, een villa van rijkelieden die er meestal enkel de zomer spendeerden.

Het contrast kon nauwelijks groter zijn. Niemandland scheen aan niemand te behoren veel van de grond lag er jaarlijks braak te verpieteren en te verdrogen. Toch werden wel eens ooit de namen van de grondbezitters gefluisterd: Ori, Tielmans en Verhoeven. Wie we bij die namen van de eigenaren moesten voorstellen, wisten we geen van allen, want je zag ze nooit. Misschien was dat de reden geweest van de benaming Niemandland. Wij konden ons niemand voorstellen als bezitter van onze schamele grond.

Er liep nog altijd enkel een karrenspoor met een onverhard fietspaadje naar ons honk dat in het uiterste van Niemandland gelegen was.

Wij woonden 'een eind in de grond' zoals men placht te zeggen. In de zomer was onze omgeving een en al zand en stof, in de winter modder. Wie mij in die veertiger jaren als kleuter zag, moet zeker gedacht hebben dat ik een meisje was. In mijn prilste jeugd liep ik rond ons huis met een schortje voor. Destijds schaamde ik me nog niet voor die vreemde jongenskleeding. Dat zou snel veranderen. Ik was toen de jongste van vier kinderen die samen op een kamertje sliepen.

We waren allemaal even schuw en verlegen en maakten gelukkig zelden mee dat er iemand vreemds naar Niemandland kwam. Elke vreemdeling werd met argwaan en schuwheid ontvangen. Daartegenover stond dat bekenden warm onthaald werden.

Daar hoorde het wekelijkse 'butjesmanneke' bij, die met een korf vol kluiven naar ons toe kwam, en ook Driek Stiek, die een paar keer per jaar met zijn kofferke vol knopen, elastiek, kammen, naalden en scharen de boer op ging.

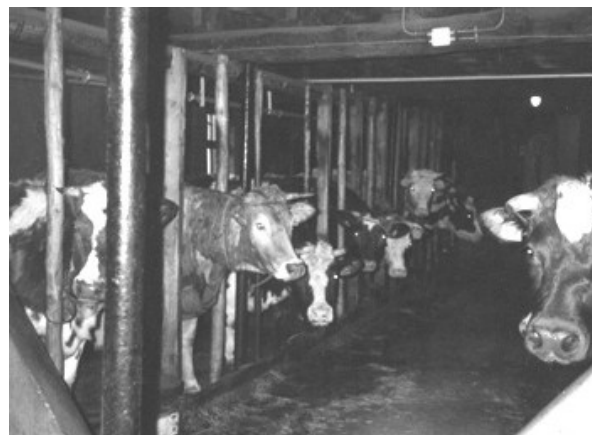
Buiten de benepenheid van Tienhutten overviel ons vaak een gevoel van verlatenheid. Ik was als kleine jongen bijna altijd buiten. In het voorjaar en de zomer dartelde ik over de hei en langs de eikenheggen op zoek naar bijzondere bloemen en beestjes. Ik verkeerde toen in de veronderstelling dat je pas echt geleerd was, wanneer je al die beestjes en planten kende. Onze vader wist veel van de natuur, maar lang niet alles. Dat er later op school nauwelijks aandacht aan besteed werd, was voor mij een grote teleurstelling. Talloze planten heb ik verplaatst naar mijn eigen 'hofke' in de vergeefse hoop dat ze daar hun bloei zouden voortzetten.

's Avonds viel ik als een blok in slaap en ontwaakte pas 's morgens uit mijn diepe bewusteloosheid door het uitbundige hanengekraai en vogelgeketter rond ons huis. Moeder was met rammelende emmers doende. Zij zou de koeien al wel gemolken hebben en was nu denkkelijk de kippen aan het voeren. Nee, plotseling hoorde ik het geklots van water en wist dat ze bij de put doende was. De melkbussen moesten dagelijks geschuurd worden. Ik zag in gedachte de gebutste emmer vol stenen als tegenwicht langzaam van de putmik af kantelen, terwijl moeder een volle emmer uit de diepte haalde.

De diepte waarin de lelijke haakmannekes zaten die altijd probeerden kinderen de put in te trekken. In het koude jaargetijde huilde de wind om de noordhoek van de voorgevel en schudde de kreunende beuken op de hoeken van de tuin uit

Ons gedoentje in Niemandsland

hun winterslaap. Boven de achterstal piepte het hooiluik in zijn oude scharnieren. Al die geluiden van onze woonstee zouden voor eeuwig in mijn hoofd blijven sluimeren en gecombineerd blijven met mijn prilste jeugd.

Het was schamel gesteld op onze boerderij. De hele week liep ik in dezelfde kleren en dat waren vaak vermaakte of verstelde afdankertjes van mijn oudere broers. Ik moest maar in die kleren groeien, zei ons moeder, want het geld groeide niet op haar rug. Mijn hemden en jassen wapperden ruim om mijn spichtige lijf en mijn broeken moesten met galgen hooggehouden worden. Ook de fiets die ik reed was een opgelapt tweedehandsje van mijn broer. Een keer had ik met die fiets mee gemogen naar Den Bosch om daar in de uitverkoop een communicepakje aangemeten te krijgen. Het was een wat te groot matrozenkostuum met korte broek geworden, dat nog jaren mee zou kunnen. Daaronder moest ik van ons moeder gehaakte witte kousen dragen en bruine open schoenen. Ik voelde me daarin helemaal niet thuis en mede daardoor werd mijn communiefeest geen succes. De grootste ellende die me die dag overkwam, werd veroorzaakt door het snoepgoed dat ik 's morgens voor de mis al van mijn tante had gekregen. Ik had er meteen van gesnoept, terwijl je alleen nuchter ter communie mocht. Mijn kleine communie was daardoor meteen een ramp geworden.

Uit: 'Tussen vroeger en vandaag' van Cor Swanenberg, Isbn 90-5512-220-3, Uitgeverij Van de Berg, Almere, Enschede.

Veerdienst 's-Hertogenbosch-Rosmalen

Harry Coppens

Het zal velen vreemd in de oren klinken te vernemen dat er eertijds een veerdienst heeft bestaan tussen de boven vernielde plaatsen. Aan de loop van de rivieren (beken) de Aa, Dommel en Run is niet alleen duidelijk af te leiden dat het zuidelijk deel van Brabant hoger ligt dan het noordelijk deel, maar ook dat het laagste deel zonder meer Den Bosch is, doordat deze beken tenslotte allemaal Den Bosch als einddoel hebben verkozen. Het laat zich dan ook gemakkelijk begrijpen dat in tijden van veel neerslag Den Bosch moeilijk bereikbaar was. De in het leven geroepen veerdienst, met nog andere mogelijkheden, bood in ieder geval de mogelijkheid tot contact met de omgeving. Hoe het een en ander werkte kunt U op de nu volgende bladzijden lezen. Het is geschreven in de achttiende eeuw en bevatte maar liefst 24 artikelen. Ieder artikel zal kortweg worden weergegeven en staat cursief gedrukt.

ORDONNANTIE EN REGLEMENT, waar na, tyde van hoogwater, de Schippers, bevarende het Veer tussen de Stadt 's **HERTOGENBOSCH** en **ROSMALEN** en vice versa, in het overbrengen van Passagiers en Goederen, haar zullen moeten gedragen.

Art.1

De Schippers op het getal Twaalf gefixeert.

In den eersten zullen de Schippers, op dit Veer geadmitteert, by provisie worden gefixeert op het getal van Twaalf, waar van zes by Heeren Schepenen alhier en zes by de Regenten van Rosmalen zullen worden aangesteld en met een Acte van Admissie voorzien.

Art.2

Aanstelling van Deken en derzelver Functie.

En zal wederzyds uyt voorsz: Schippers Jaarlyks een Deken worden aangesteld, die verplicht zal zyn de voorsz: Schippers te houden tot nakinge van dit Reglement, en wederzydse Magistraten moeten aandienen alle inkruypingen en abuysen daar tegen begaan werdende en ten dien einde by haare aanstelling Eed doen.

Art.3

Poene tegens de ongequafficeerde haar ondervindende dit Veer te bevaren: Of die Püssögie of Rytuigen döör het Wcfuer te brengen.

Geen ongequafficeerde en dus niemand buyten de Schippers daar toe geadmitteert, zullen het voorsz: Veer om Vragt, of Loon mogen bevaren: Gelyk ook niemand met Karren, of andere Voitures (het Water nog zo hoog niet zynde, dat het zelve aan de Rytuigen hinderlyk is in het Acces en Reces tot deze Stadt) eenige Persoonen, of Passagiers, door het Water mogen ryden, of

brengen, alles op Poene van drie Guldens voor ieder overtreding: Hier van nogtans uytgezondert de Personen en haar Huysgezin, die tot haar eigen Karren en Voitures gehooren en op dezelve zyn gezeten ter plaatse, alwaar de Karren, of Voitures afryden.

Art.4

Kooplieden en Voerlieden mogen met Pleyten, of Schuyten, haar eigen en Vragtgoederen overbrengen

Het zal aan alle Kooplieden, Inwoonders en Voerlieden zo tot 's Bosch, als tot Rosmalen gepermitteert zijn, om haar eigen en de Vragtgoederen, met een Pleyt, af ander Vaartuyg over te brengen na de Plaats, alwaar haare Karren zyn staande, om die verder Landwaarts te vervoeren, mits dat zodanige Pleyten en Vaartuygen in het gaan, of wederkeeren, geene Passagiers, of andere Personen, by de voorsz. Goederen niet behoorende, zullen mogen overbrengen, op Poene als voor.

Art.5

De gequalificeerde moeten het Veer in Persoon en met een adsistent uyt haar bevaaren.

Alle Schippers zullen het Veer in Persoon moeten waarnemen en daar benevens tot haare adsistentie hebben een der Schippers tot dit Veer geadmitteert, om de Schuyt, of Vaartuyg te helpen regeren; op Poene van drie guldens, telkens te verbeuren, zo dezelve haar onderwinden alleen, of met geen geadmitteert Schipper te bevaaren.

Art. 6

Monstering van de Vaartuygen.

Geen Schippers zullen tot dit Veer geadmitteert worden, dan die den Ouderdom van Agtien Jaaren zyn gepasseert en die voorzien zyn van een goede en bequaame Schuyt met Mast, Spriet, Zyl, Fok, Touwen, Haaken, twee paar Riemen en wat verders daar toe nodig mag zyn: Welke Schuyt en gereetschap aan den Schipper in eigendom zal moeten toebehooren, zonder een geleende, of gehuurde Schuyt te mogen gebruiken, op Poene, als voorZullen de Heeren

Schepenen van 's Bosch en Rosmalen op gelyke tyd tweemaal in het Jaar en verder telkens, als haar Ed: Agtb: en Eerw: goed dunkt de Vaartuygen met haar toebehooren bezien en de geene, die onbequaam worden geoordeelt, uitmonsteren: Ten Welken einde de respectieve Schippers ten daage en uure daar toe te praesigeeren, haar met derzelver Vaartuygen zullen moeten laten vinden aan de Contrescharp, of 't einde aan de Steenweg buyten de Hinthamerpoort.

Uytgemonsterde Vaartuygen niet verder te gebruiken.

Eenige Vaartuygen uytgemonstert werdende, zal geen Schipper hem verder daar van mogen bedienen, immers niet zonder dat dezelve weder behoorlyk zyn gerepareert en volgens oculaire inspectie, of Rapporten, op nieuws weder bequaam worden geoordeelt:

Alles op Poene van drie Guldens, te verbeuren by den geene, die dezen Contrarie zal komen te doen, of dezen Articul in eenigen deelen niet zal agtervolgen

Art.7

Dekenen mogen by ziekte van een Schipper, of anderzints, een ander voor die tyd in zijn plaats aanstellen.

Zal het aan den wederzydse Deken vrystaan, om bij ziekte van een, og ander Schipper, gelyk ook, wanneer iemand van hen zyn pligt te buyten mogt gaan, een ander in zyri plaats aan te stellen, mits altoos wel agt gevende op de bequaamheid van den Persoon.

Art.8

Dan mogen niet permitteren, dat Schippers, die beschonken zyn, de Beurt waarnemen. Zodanige Schippers zyn van haar Beurt en de verdienste Vragt verstoken.

Dekenen ondervindende, dat den Schipper, op de3n Tour staande, beschonken is en alzo buyten staat, om te kunnen Vaaren, zal aan zodanige Schipper moeten interdiceren voor dien dag eenige Vragt te laden en een ander Schipper, volgens den Tour, ordonneren de Vragt waar te nemen:

En zal zodanige Schipper versteken zyn van te deelen in de Vragten, welke dien dag zullen zyn verdient.

Poene tegens de Schipper, welke beschonken, of tegens het verbod van Deken en Vragt laden.

Ingeval buyten voorweten van Deken en, eenige Schippers beschonken en onbequaam zynde, of wel tegens het verbod van Deken en Vragt mogten komen te laden en derzelve Schippers daar van overtuigt worden, zal den Schipper niet alleen vervallen zyn in het deelen van de Vragten op dien dag verdient, maar daar en boven voor den tyd van zes weken gesuspendeert, ofwel van het bevaaren van het Veer voor altyd ontzet en een ander Schipper in zyn plaats in het Gilde gesteld zal worden.

Schippers op Dronkenschap agterhaald wordende, moeten De/tenen zulks aan de Magistraat van de Plaats, daar dezelve t 'huis hooien aandienen.

En ten einde dezen Articul exactelyk mag worden nagekomen, zullen Deken en allen 't geene ontrent de Dronkenschap der Schippers voorvalt, immediaat, na dat het zelve tot haare kennis komt, aan Heeren Schepenen van 's Bosch, zo het mesus door haare Schippers is geschied, of aan de Regenten van Rosmalen, zo het zelve door haare Schippers is gepleegt, moeten aandienen; Alles op Poene van Dertig Stuyvers, telkens by den Deken over ieder verzuym te verbeuren.

Art.9

Ordre op het waarnemen van het Veer tot gerief van de Passagiers.

Poene tegens de Schippers, die haare Beurten Verzuymen.

Ten einde de Burgers, Ingezeten en Passagiers behoorlyk mogen worden gerief, zo zullen alle Morgen, by het openen van de Poorten dezer Stadt en tot Rosmalen, een half uur voor Zonnen Opgang, aan de respectieve Veeren van weerskanten, zig moeten laten vinden, ten minsten twee Schyten, en na mate dat den eene is afgevaren, een ander weder aanleggen en gereed zyn, volgens den Tour, zo als die by die Schippers zal worden gereguleert; op Poene, dat den

Schipper op den Tour staande en die verzuymende, dien gehelen Dag geen Vragt zal mogen laden, of in eenige Vragt by de verdere Schippers verdient, deden.

Art.10

Wanneer de laatste Schuyt van weerskanten moet afvaaren.

En zal de laatste Rosmalensche Schuyt van hier, gelyk ook de laatste Bossche Schuyt van Rosmalen des Namiddags anderhalf uur voor het Luyden van Stadts Poort-klok moeten afvaren en dus volgens de Ordonnantie op het Luyden van voorsz: Klok met de halve Maand zoo veel vroeger, of later, als het Saysoen des Jaars mede brengt, zo nogtans, dat de Passagiers, of de Vragten met de laatste Bosche Schuyt altoos tydig voor het sluyten van de Poort in deze Stadt worden geleverd; alles op eene boete van Dertig Stuyvers, telkens te verbeuren, wanneer eontrarie wordt gedaan.

Art.11

Vragt op Rosmalen 's avonds laat komende te vallen, na dat alle de Rosmalensche Schippers zyn vertrokken, zal dezelve alleen komen ten voordeele van de Bossche Schippers.

Indien by extraordinaar geval mogt gebeuren, dat 's avonds laat, na het vertrek van alle Rosmalensche Schippers, Vragt op Rosmalen quam te vallen, en de Bossche Schippers daarom 's Nagts moesten uytblijven, zal die Vragt, welke in dat geval wordt verdient, blijven ten haren behoeve alleen, zonder dat zulks in de gemeene Beurs zal komen.

Art.12

En van gelyke ten voordeele van de Rosmalensche Schippers in het contrarie geval

En zal insgelyks ten voordeele van de Rosmalensche Schippers alleen biyven als zulke Vragt, als dezelve zullen verdienen, na dat de laatste Bossche Schuyt op haar gestelde tyd zal afgevaren zyn.

Art.13

Poene jegens de Schippers, die meerder Vragt

vorderen, als het gestelde Loon.

Zullen de Schippers in het ontfangen en vorderen der Vragten, haar moeten reguleren na het geene hier na is volgende; op Poene zo iemand meerder quame te eisschen en daar van overtuygt werdende, zal verbeuren eene boete van Drie guldens en daar en boven voor den tyd van veertien dagen van zyne bediening gesuspendeert worden; en voor de tweede ryse gelyke boete verbeuren, en de facto gecasseert en een ander in zyn plaats aangesteld worden.

Art.14

Loon, het geen zal moeten betaald worden, wanneer de Steenweg onbruikbaar is en de Passagiers en Goederen aan de Contrescharp buyten de Hinthamer-poort worden ingenomen, om aan den Rosmalenschen Dyk aan Land te worden gezet, of van daar naar de Stadt gevoerL

Eerstelyk zal door de Passagiers voor ieder Honderd Ponden, in dezen Articul niet gespecificeert, moeten worden betaald eene stuyver; Dan zullen dezelve van haare by hebbende Goederen, wanneer die niet exedeeren het wigt van Vyf-en-twintig Ponden, geen Vragt verschuld zyn.

Van wat bagagie men Vragt betaald?

Een Persoon, alleen willende overgebracht zyn, zal voor Schuytvragt betalen	0	4	0
Twee personen, ieder	0	2	8
Drie Personen, ieder	0	1	12
Vier en meer Personen, ieder	0	1	8
Voor ieder Paard	0	5	8
Voor ieder Koey, of Beest	0	4	0
Voor ieder Varken, of Kalf	0	1	8
Voor een Bagge, varken	0	0	6
Voor ieder Schaaap, twee Lammeren			
Voor een schaaap gerekent	0	0	10
De geene, welke daar nevens ryden, ofte voet gaan en hun Vee aan de Schippers overgeven, zullen daar en boven de Vragt betalen voor haar Personen als voor.			
Voor ieder Ton Bier, Azyn of ander Nat ...	0	2	0

En van meerder, of minder Vaatwerk na advenant			
Voor ieder Zak Buyster, of Graan, houdende vier Schepels	0	0	10
Voor ieder Kan Roome, of melk, groot of klein	0	0	6
Voor ieder Rytuyg met twee wielen	0	8	0
idem met vier wielen	0	12	0
E van andere Goederen na advenant.			

(Wat 0 12 0, precies inhoudt en wat er dus betaald moest worden, is mij onduidelijk)

Loon, wanneer de Vragt aan de Contrescharp buyten de Poort, of aan den Rosmalenschen Dyk wordt geladen.

Art. 15

Loon, wanneer de Passagiers, of Goederen aan de Contrescharp worden ingenomen en gebracht aan de Steen van het Vrydom.

De Passagiers en Goederen aan de Contrescharp buyten de Hinthamer-poort ingenomen en niet verder gebracht werdende, als tot den Steen van het Vrydom, of tot aan het eerste Huys onder Hintham, zal maar mogen gevordert twee derde van de hier voorgemelde Vragt:

En niet verder gebracht wordende, dan ter plaatse, alwaar eertyds het Huys van van Gerrit van Wageningen heeft gestaan, als dan niet meet, als de helft van de voorsz: Vragt.

Art.16

By extraordinaire Storm, tyn de Schippërs niet verpligt te vaaren.

Dit alles by bequaam goed weer: Dog zo eenige Passagiers, of Goederen by hard of Onstuymig Weer moeten overgebracht worden en als de meeste Moolens konnen aangetoond worden, die ter halve Zylen gekort zyn, of dat iemand by zwaaren Ysgang en wanneer het Ys is gebeten en open gehakt, wilde overgevoert worden, zullen dezelve moeten betalen het Dubbel van de Vragten, zo als die by den 14. en 15.

Articulen gereguleert zyn; Voorbehoudens dat het Weer zodanig onstuymig zynde, dat het Vaarwater, zonder perykel, niet zoude konnen gebruykt worden, geen Schippers zullen konnen

worden verplicht, om Passagiers , of Goederen over te brengen.

Art.17

Loon, als de Passagiers t 'einde de Steenweg worden overgezet tot aan het geweze Huys van Gerrit van Wageningen.

De Passagiers t'einde de Steenweg ingenomen en van daar overgezet wordende tot de plaats, alwaar eertyds het Huys van Gerrit van Wageningen heeft gestaan, zullen, zonder onderscheid van goed, of quaad Weer, betalen ieder, een Oort Stuyvers, of twee duyten, en van daar weder overvarende tot op de hoogte van den Steen van het Vrydom, gelyke Ooit stuyvers, of twee duyten.

Art.18

Poene tegens de geene, die haare verdiende Vragten niet getrouwelijk aanbrenge.

De Schippers, op dit Veer geadmitteert, zullen in een gemeene Beurs Vaaren en de Vragten die zy des daags verdiend hebben, getrouwelijk aan de Beurders aanbrenge, mitsgaders dezelve des Avonds, of ten langsten des anderen daags, in twee egaale portien verdeelen: En zo iemand daar ontrent niet na behoren mogt handelen en overtuygt worden, van zyne Medeschippers te hebben benadeelt, den zelven zal de facto gecasseert en een ander in zyn plaats aangesteld worden, zonder ooit wederom tot het bevaaren van dit Veer geadmitteert te worden.

Art.19

De Schippers moeten op haar Beurt aanstonds in laden.

Zal ook ieder Schipper gehouden zyn op zyn beurt aanstonds in te laden, zo wel tot Rosmalen, als aan de Hinthamer-poort, op Poene van twee guldens en Tien Stuyvers, telkens over ieder verzuym te verbeuren.

Art.20

En, zo wanneer de volle Vragt wordt betaald, terstond afvaaren.

En zullen de Schippers mede gehouden zyn, wanneer de Passagiers zulks begeren en de volle Vragt daartoe betaalende, aanstonds, zonder dezelve op te

houden, of eenige andere Personen, als met permissie van den Huurder, in die Schuyt te nemen, af te vaaren en te dien einde haare Scheeps-toe behoortens altoos in de Schuyt moeten hebben.

Art.21

Poene tegens het graven van Gaten, en doorsteeken van Hoogtens in de Zandweg.

Aan de Schippers van dit Veer wordt wel expresselyk gelast, van haar te onthouden van eenige gaten te graven in de Zandweg tussen de Steenweg en de Steen van den Twee Bergse Dyk, of eenige Hoogtens door te steeken, om daar door de Passagiers het gebruyk van de gemeene Weg te benemen en alzo het Veer des te langer gangbaar te houden; op Poene, dat de geene, die zig daar aan schuldig maaken, zullen worden gecasseert en uyt het Gilde gezet.

Art.22

Schippers, des verzogt, moeten dit Reglement aan de Passagiers vertoonen

De Schippers zullen altyd een Exemplaar van dit Reglement by haar moeten hebben, om het zelve, des verzogt werdende, aan de Passagiers te vertonen, op Poene van Dertig Stuyvers, zo dezelve aan het voorsz: verzoek niet voldoen.

Art.23

Verdeeling van de verbeurde Boetens.

De Boetens zullen wezen een derde voor den Heere Officier, een derde voor den Aanbrenger, en een derde voor de Arnebus van de Plaats, door wiens Schippers dezelve worden verbeurt.

Art. 24

Reserve van wederzydse Magistraaten.

Laastelyk zo reserveren de Magistraat dezer Stadt en de Regenten van Rosmalen aan zig, om dit reglement, na occurrence van zaken, ten allen tyde te kunnen vermeederen, verminderen en ook heel en al niet te doen.

Aldus gearresteert by Heeren Scheepenen, Gezworens en Raaden der Hoofdstadt 's Hertogenbosch, mitsgaders by den Praesident en Scheepenen van den Dorpe Rosmalen , den 23 .December 1761.

Voor U gehoord 42

Harry Coppens

Es ik oew hier 't een en't aander vertel ut d'n ted van toen ik nog jong waar dan bedoel ik dus de leeftèd van zò rond de tien jaor en nog wè aauwer misschien en dè's hoe dègge 't ok bekèkt toch voort lang gelee:je. 't Waar echt niej altèd rozegeur en maneschijn. Temeer umdè we toen net de crisisjaore ha'n mi ès toetje nao de oorlogsjaore. 't Waar overal érmoei troef wè de klok sloeg. Mar ja ès ge jong bent dan zitte niej mi de zurge, diej waare vur de ouders. Veul minse leefde van de'n érme. (Dè waar 'n soort sociale dienst in die jaore) Hèl wè minse schaamde d'r èige daorvur en liete dè aon de buurt niej blijke. Ge moet oewe érmoei thuis laote, zinne ze vruger. Jeuk en weelde kunde niej lije, péén en érmoei moete lije. Nò d'n oorlog is 't zuutjesaon weer beter geworre en d'r is niks zò gaauw vergeete es érmoei.

Jaage en visse is vanèiges van alle tijden en hil veul minse verdiende er in diejen tèt d'rren boterham mi, mar waar toch ok vur sommige gewoon sport.

VISSERS EN JAGERS

Nu waar jaage in diejen tèt, ik zaat toen in mèn puberjaore, waar ik toen geen weet van hà, ik ben daor pas laoter achtergekemme, verboden. De jagers hà'n d'r geweere in moete levere. Het gevolg waar dètter volop wild in de polder waar. Mar ins in't jaor waar er een drijfjacht. Dan kwaame er 'n paor heere ut d'n Bosch, die hà'n um een of andere rede hun geweer meuge haauwe, en die ginge, min of meer verdekt opgesteld op 'n van te veure strategisch uitgezoch-

te plaots zitte inde Rosmolle polder en dan dreve de jagers de haos in hulliej richting zo dè's ze d'n trekker mar over hoofde te haole en dor waare ze nog net niej te lui veur.

Diejen tèt waar vur m'n bruurs en mèn 'ne glorietèd. Jaage mocht een keer per jaor, volop wild en streupe mag altèd. Wij makte gin gebruik van strikke (onze vòdder din dè nog wel 'ns ooit), mar wij hà'n unne geweldige hond.

Mèn oudere bruurs hà'n dieej gekocht bè Jan Crey ès jong hondje. Z'n moeder, Corrie, waar wereldberoemd in Rosmolle en ge zult dan ok wel begrè:pe dè we flink in de buidel hebbe moete taaste. Onze vòdder verklaarde ons dan ok veur gek. En Veldman, zò hiette onze hond, hi de roem van zèn moeder meer ès waorge-makt, ja zelfs overtroffe.

Hij liep net zo hard ès 'ne haos, mar waar slimmer(sneed bochte af) en had een groter uithoudingsvermogen.

Helaas hebbe we het aantal haos die we gevange hebbe niej bègehauwe. De grootste vangst in een week ooit bedroeg mar liefst 31. Zeker is dat het veule wòtter inde polder in diejen tèt hier-toe hi bègedraage.

Zeker is ok dè wij in diejen tèt niet erg geliefd waare bè het jagersgilde. Ik kan me nog herinne-re dè d'n Bies (jager) die mèn bruur Thé, die lotter naor Amerika is geëmigreerd, eens tee-gekswam op d'n Neyendijk mi brutaalweg 2 haos aon 't stuur van z'n fiets.

“Dè’s toch gin werk dè gè nouw streupt en de moeierbeesjes (vrouwjes) vol jong zitte”.
“Och” zin mèn bruur, “ik vang tegesworrig allinnig mar rèmmelders”. (manneljes)

Jager en hond heure bè mekare ès romme en koew. Unne jager zonder hond is nog erger ès ‘ne schooier zonder wijf. (De hond en de vrouw moeten de buit binnenhalen)

Toen d’n oorlog vurbè waar, waar ‘t streupen van ons ok voort afgeloopde en liepe welliej de jagers niej langer vur de voete en de politie, die ons in de oorlogsjaore goed gezind waar, temeer umdè wij ze af en toe ‘n haoske bezurgde, zaag ons niej langer deur de vingers en durrem linnen welliej er de pannen voort op.

Van die jagers van nò d’n oorlog kan ik me nog altèd ‘n verhaal herinneren van mèn oom, die ok jager waar. Het speulde zich in ‘t café van Hasje van Dijk, zellef ok jager, waor nouw dè Grieks restaurant is gevestigd. Na afloop van de jacht wier er ‘n bierke gedronken en nog wè nò ge-kaart. Net toen ze aonstalte makte um mar ‘s op te stappe, kwam d’n Beer, die nouw nie direct bekend stond ès ‘ne goeie schutter en lid was van ‘n aander clubke, ‘t cafe in.

“Och”, zin Dirk d’n Bies,”we hèn vandaag nog ‘ne haos geschoote en die hà nog ‘n briefke op zonne rug.”

“‘n Briefke” zin d’n Beer? “En wè stond er op” vroeg iej?

“Het schot van d’n Beer, deed mij geen zeer” zei Dirk.

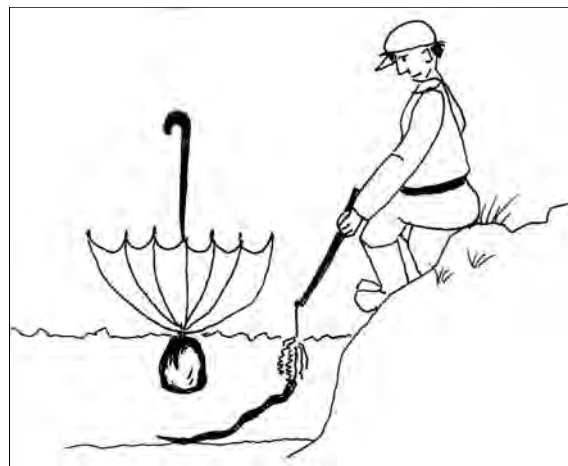
Dèttiej de lachers op zèn haand hà zal wel duidelijk zèn. En ‘t “lachje” van d’n Beer ès ‘ne boer diej kiespèén hi is ok te begréépe.

VISSEN EN VISSERSLATIJN

Waor veul studente na jaorelang zwoege het Latijn enigszins onder de knie hebben, zèn d’er veul begenadigde vissers en jagers, die zonder enige studie in deze veuraf ons telkens versted doen staan over hun zo maar aangeweide kennis

van het Latijn, zij het dat de kennis van deze taal zich beperkt tot hun vakjargon. Wat het visse betreft moette we ‘n onderscheid maake tusse het visse om d’n brode, de professionals, en de sportvissers, de amateurs of te wel liefhebbers. Deze liede geuget niej um ‘t gewin, maar allinnig um de kundigheid en ‘t plezier visse aon d’n hoak te slaon en ze daorna weer te wotter te laote. In mèn jeugdjaore, eefkes geleeje dus, wierd’r in die daage deur dees amateurs ok wel degeluk um d’n brode (de vis wier in ieder geval niet teruggezet, mar mee naor huis genomme) gevist en dan niej mi ‘n hengeltje, mar mi allerlei nette, worgorres, zeeges en fuike.

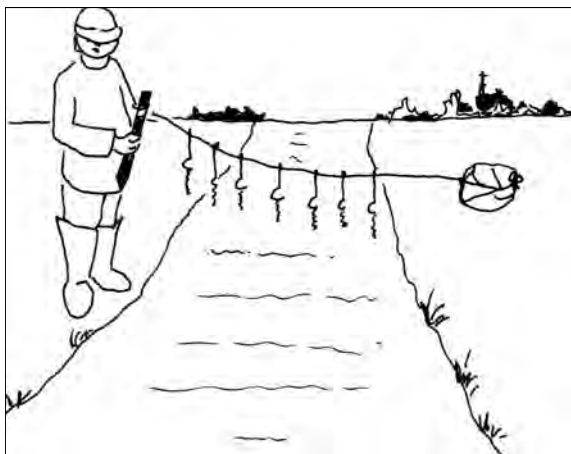
Peure

Peure in de polder

Op pòlling wier gebruik gemakt van zetdru:ij en ok zaagde wel ‘ns liede die aon ‘t peure waare mi behulp van ‘n pèreplu die open staande umgekeerd op het wotter stond, mi ‘n opening in het midde waoraon ‘n zakje waar bevestigd um de gevangen vis op te bergen. Um de vis te kunne vange wier gebruik gemakt van ‘n stok van ‘n paor meter mi daoraon ‘n stuk taauw mi aon ‘t éénd ‘n kluwe piere. De kunst waar’t um de aon de kluwe piere bijtende vis vlieges vlog op te haole en bove die pèreplu te brenge, waarna hij vanèiges in die pèreplu viel en terecht kwam in het daorveur bestemde zèkske.

Zetdreu:je

Mi zetdreu:je òn de wittering

Hoe wier pòlling mi 'ne zetdraod (meervoud zetdreu:j) gevange?
Ge had 'n dun stuk taauw nòddig dè net zo brééd waar ès de breedte van de wittering, zò'n 10 tot 15 meter, mi daoròn taauwkes van 'ne goeie halve meter. Aon ieder taauwke zaat 'ne vishaok waoraon 'ne pier. 't Een ùitènde van dè taauw wurte vastgemakt aon 'ne paol. En dan loopte mi dè taauw waoraon diej tauwkes mi piere, langs de kant van de wittering, tot dè't taauw niej wijer toestù. Aon 't aander ùitènde is 'ne bakstee:n vastgemakt en dan gooide dieje stee:n mi taauw en al naor de overkant van de wittering, mar wel in 't wòtter en niej op de kante. Diej zetdreuj (wij zette d'r altèd 'n stuk of 3) moette plaotse nò zonsongang (de pòlling "leupt" vanaf zonsongang tot zonsopkomst). En vur dè de zon opkùmt wurte de zetdraot ùt 't wòtter getrokke en de gevange pòlling in 'ne emmer gegooide. De zetdreu:je wiere opgeborge zo dè ze weer klaor laage vur de volgende keer. Juist onder de amateurs zèn d'r veul die telkes weer bewijze hun Latijn volledig onder de knie te hebbe. Mi weidse utgestooke èrrem wurte de grootte van de gevange visse aongegeve, waarbè zellefs de langste èrrum dik te kort schiete. Mèn bruur die zeer bedreeve waar in dit Latijn mochte allinnig nog mar buiten staande de grootte van de vis aongegeve, umdè tie al eens een lamp

van de muur hà geslaage en nog mar pas geleeje onze vòdder 'n blauw oog hà bezurgd, wèttum nouw nie direct in dank wier afgenomme.

Nog wè utdrukkinge en gezegdes betreffende vissen en vissers:

-Bótter naor de vis draage.

(de kat op 't spek binden.)

-De vis aachter 't net zuuke.

-D'n dieje is mi 't bakke van de vis ut de pan gespronge.

(buitenechtelijk.)

-Es de vis ut 't wòtter springt en de koekoek 3 keere zingt; alles zoo: in de regen verdrinkt.

-Slaoij en vis eet men zoveul ès't er is en dè's nog gin schaand al eete'n vol maand.

-Zuurkool en vis eete de boere ès 't spek op is.

-Diej veul jaage en vinke zal 't vlees in de kuip niej stinke.

(niet veel verdienen.)

-Jagers en vissers zèn missers. Vis wil zwemme.

-Dè's gin vis en gin vlees.

-Hij hengelt naor 'n goudvink.

(Hij vrijt 'n rijk meisje.)

-De groote visse eete de klèine. (Grote heren maken zich meester van 't schrale bezit van de armen.)

-Grote visse scheure 't net.

Grote heren die zich vergrepen hebben, zien wel kans om zich aan de straf te onttrekken.)

-Visse hebbe 'n goei leeve: ze drinke ès ze wille en worde um 't gelag niej betaold.

-Hij zit ès 'n vis op 't drooge.

(Niet op z'n gemak.)

-'t Is alle daage visdag, mar gin vangdag.

(Elke dag moet men werken, maar niet elke dag brengt zijn loon in.)

-Vissers en jaagers zèn vrouweplaogers.

(Geen geld in 't laatje.)

Jagers en vissers staan ook bekend als goede eters. Hungry as a hunter (fisher), zeggen de Engelsen. En daarom wordt er ook wel eens gezegd:

-Jaogers en vissers zèn goei bordewissers

(schotelwissers.)

Tekeningen: Nelleke de Laat.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Heijmans NV
Graafsebaan 65, 5248 JT Rosmalen
- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen
- Bouwmans Oliehandel BV
Westeind 2, 5245 NL Rosmalen
- Brasserie Restaurant 'De Coelenborgh'
Schoolstraat 34, 5243 VC Rosmalen
- Van Creij & Van Hoek BV
Huisbergenweg 6, 5249 JR Rosmalen
- Eijkelenburg Dura Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Sanidrome Van Grinsven BV
Stadionweg 167, 5246 JT Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Huijbregts Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosmalen
- Piels BV
Vinkenveld 6, 5249 JT Rosmalen
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosmalen
- Timmers Bouwbedrijf BV
Heikampweg 6, 5249 JX Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 4, 5249 JP Rosmalen
- Cafe 't Zonneke
Hintham 36, 5246 AC Rosmalen
- Rosmalen Bouw
Saffierborch 32, 5241 LN Rosmalen
- Rene Holweg Transport BV
Eikenburglaan 9 a-c, 5248 BJ Rosmalen
- Lambermontgroep
Burg.Wolterstraat 1 5241 EM Rosmalen
- Venrooij Installatie Techniek BV
Heikampweg 3, 5249 JX, Rosmalen
- Ginderzande BV
Raadhuisstraat 51, 5241 BK Rosmalen
- Combo Interieursystemen / A.C.A. Driessen
Handelskade 11, 5211 TH, 's-Hertogenbosch
- Spar Langenhuijzen
Hoogstraat 64, 5241 CT Rosmalen
- Dhr J. Verbiesen
Molenstraat 34, 5242 HA Rosmalen
- Dhr Th. Heijmans
Oude Baan 39, 5242 HT Rosmalen
- Dinos BV
Weidestraat 32, 5142 CB Rosmalen
- Apotheek Rosmalen-Berlicum
Oude Baan 9, 5242 HT Rosmalen
- Soos Satisfaction
Fort Alexanderstraat 3 1, 5241 XE Rosmalen
- Donatus Ond.Verz.Mij
Hoff van Hollantlaan 8, 5243 SR Rosmalen
- Dierenspecialzaak Nico v.d. Berg
Oude Baan 3, 5242 HT Rosmalen
- Croonen Adviseurs BV
Postbus 435, 5240 AK Rosmalen
- Grieks-Macedonisch Specialiteiten Restaurant
Rodenborchweg 35, 5241 VN Rosmalen
- Boundless Business Consultancy
Veemarktkade 8, 5222 AE 's-Hertogenbosch
- Bakkerij van Zuylen
Dorpsstraat 41 5241 EA Rosmalen